

Аугуст Шеноа

ПРОСЈАКОТ ЛУКА

Превод од хрватски јазик
Тајјана Ѓорговски

МАКЕДОНИЈА
литература
Скопје, 2015
МАКЕДОНИЈА

Глава I

Сава тивко тече во крајот. Покрај неа се белеат врбите. Водата ги бие ниските брегови, се зарива во земјата, шумоли во грмушките и гребе по белите карпи. Од другата страна се шират ниските грмушки од боровинки над кои се веат ваву-таму ластари и како венец насадени врби под кои Циганите номади ги рашириле своите шатори. Од оваа страна на реката сирка низ врбите овде-онде по некоја сива дрвена колиба покриена со пепелав сламен покрив. Тоа е село што се вика Јелење. Распослано како јато диви гулаби по поле. Сирото село, Господ да му се смилува! Тука стои под растресениот покрив, на глинена печка со четири ногалки. Онаму среде дворот се слеало калливо езерце по кое пливаат гуски и патки. Покрај калливите бразди се простираат плетени плотови што на стотина места кравата ги раскопала со своите рогови. Околу куќата се испружила ретко ваву-таму некоја овошка, со која пред лето се гоштеваат гасениците. Ливадата каллива, разгазена од стока, ископана од кртови, полето ретко, суво, може да му се пребројат трњата. Јелење се наоѓа блиску до градот, а јелењани често навраќаат. Таму им се општината, судот, но од градот не враќаат добрина, туку срам. На доброто се слепи, а на злото се островидни. Тие се немирни луѓе, со лоша крв, за бразда од нива ќе се заколат и родени браќа. Мрзливи се премногу, секоја втора куќа купува леб од градот, а приносот го испиваат. Не знам дали во селото има пет ткајачници, а тие скапо купуваат лесно кинливи ткаенини од ситните трговци. Сава тече, времето тече и свеста оди, но Јелење стои па стои, како што стоело пред сто години, кога јелењани слугуваа во градот. Само да не загинеш, повеќе мака и не треба. А тоа е сè затоа што селото нема душа. Ниту се извива црковното своно над врбите, ниту се белее училиште зад грмушките. Ама крчма има, има три крчми, па, кога ќе

снима вино, и ракијата е добра, иако не е сливовица. Има тука навистина еден старешина кого го викаат Јанко, Господ да го отрезни, сè уште не го видов трезен. Господата го држат за старешина од милост, можеби затоа што не најдоа подобар во селото, можеби затоа што чесен човек не се нафаќа на тоа. Ќе го препознаеш по црвениот нос. Најдобро го познаваат Циганите зашто Јанко не гледа кога не треба, а и во циганските черги се наоѓа по некој грош. Тој е глава на селото, да ми прости Господ се вели дека рибата смрди од главата, а Јанко секогаш смрди на ракија, затоа и Јелење малку стрчи во крајот. Кога ќе се украде нешто, господата од судот веднаш ќе се запрашаат да не е јелењанин. Селаните од другите села никогаш нема да седнат на маса каде што пијат јелењани, а девојките не ни помислуваат да се мажат во Јелење.

Сега е доцна есен. Небото се сивее од истокот до западот. Дождот по малку сипе, но сипе по цел ден. Низ Сава се влече белата магла низ грмушките. Полека и мачно газејќи, се враќа стоката од општинското пасиште, чудно чука своето на предводникот, а подгрбавени босоногите пастири се влечат покрај оградата со мокрите гунчиња. Со секој миг расте темнината. Речиси не гледаш ни куќа ни дрво, сè тоне и се губи во мракот. Паѓа тивка и темна ноќ. Лисјата треперат под капките дожд, одвреме-навреме се слуша лаеж на кучиња, а Сава шуми со истиот звук. Далеку под гората низ темнината се палат стотици искри. Тоа е градот каде што луѓето од ноќта прават ден. Во таа глува доба некој човек брза покрај Сава кон селото. Се гледа дека му се брза, брзо ги прескокнува дупките, ги преминува премините, ги растргнува грмушките. На почетокот оди по патеката, а потоа крати низ полето. Се гледа дека човекот ја познава секоја бразда во полето. Брзо стига до првата куќа на крајот на селото. Таа куќа е крчмата. Да беше ден, над вратата од крчмата ќе се видеше боровица. Пред крчмата лежи пес, не мрда, го познава дојденецот. Човекот влегува во крчмата иако од неа не се слуша глас, изгледа дека е празна, но не е така. Во големата ниска соба на долгата дабова маса седат двајца луѓе. Не зборуваат ништо, гледаат пред себе во големото шише

рујно вино и во малото кандило. Треперливиот пламен трепка низ темнината на голите сидови, на два-три шарени светци, на зелената печка над која виси намотана преѓа и неколку снопа пченка, покрај која зевајќи преде стара дебела баба и стои мачор со стиснати очи – пламенот чудно игра на лицата на гостите. Едниот е селанец, тоа го покажува искубената платнена торба и ветва чоја. Со лактите ја потпрел главата. Жолтеникавото лице му се насмевнува жално. Долгнавесто е, кратко и потиснато, а по него брчките се вкрстуваат и се виткаат околу дебелиот црвен нос. Од дебелиите усни под носот се одбиваат мачкини мустаки, дебелиите веѓи му сраснале над носот, челото и не му се гледа, му го покрила бујната коса. Те ги отвора те ги затвора очите и повремено погледнува накај вратата. Селанец е тоа, старешината Јанко. Другиот, Господ знае, не можеш да го фатиш од крај на крај, некако кратко тенконогo човече со несигурен од, да го дувнеш, селанец не е, по излитеното палто што се белее по секој раб се насетува дека е граѓанин, главата му е како јаболко, црвена и мазна. Гола е како дланка, само над клапушавите уши стрчат два црни прамена. Лицето му е бубмаресто, црвено. Малите црни очи му се вртат како тркала, а веѓите му се собираат и се шират, тенкиот шилест нос му трепери, а големата уста му се шири од едната на другата страна. Немирно седи како некој да го боде, го мести црвениот околувратник, поткашлува и плука. – Боже, помогни – ги поздрави дојденецот со засипнат глас, тресејќи ја дождовницата од шапката. Двајцата се изненадија.

– О, ти куме Лука – прозборе Јанко – дождот добро те натопил.

– Навистина добро – одговори Лука.

– Еве токму последното шише! Си реков доцна е, нема да дојдеш.

– Нема да дојдам! – се насмевна Лука, седнувајќи на масата и фрлајќи ја својата мокра шапка на земјата.

– Зарем некогаш не сум дошол кога сум рекол дека ќе дојдам?

– Еј, Јано, кумо! Вино! Лука! Сирење! – ѝ рече Лука на жената дека е толку гладен, што може волк да изеде.

Жената мрзливо се подигна и излезе. Лука е сув човек, ни голем ни мал. Образите му се жолти, остри, загрижени, Боже, како лист за Нова година. По образите му е посеана ретка црнкаста брада. Гледа под око, го вовлекува вратот помеѓу своите рамена, ги покажува забите, понекогаш со раката поминува преку своето лево уво, а понекогаш преку својата бујна кратка коса. Пожолтената бела чоја со сто закрпи почнала веќе да се распаѓа, кожната торба беше измрсена, шапката издупчена, а кошулата многу одамна немаше видено сапун. Толку беше сирот, што ти доаѓа да му дадеш некоја ситна паричка.

– Лука! – записка оној полупијан руменко – внимавај на себе! Ти во ноќите патуваш по ѓаволски патишта. Внимавај ѓаволот да не те однесе. Циганите се блиску, блиску е и Сава.

– Еее! – Лука ги покажа своите бели шилести заби – го слушаш Јанко, го слушаш? Не се плашам јас од ништо! Што сум јас? Сирот човек што собира ситна пара. Циганите имаат друга работа, а ти, празна тикво, уште и брбориш? Фала му на Бога што си жив. Тебе те носи или ангел или ѓавол кога секоја ноќ се довлечкуваш во своето гнездо.

– Ама ни ангел ни ѓавол не ме носи, ако сум ѓаволест, лесен сум како пердув, а тебе торбата ти е полна. Пердувот плива, оловото тоне. Што јас! Живеам од божја милост како врабец на ѓубриште и си цивкам сам на себе: „Жив сум, жив сум!“ Има, фала му на Бога и на ѓаволот, уште многу милости-ви глупаци на светот.

– Вистина е, вистина! – потврди старешината, кимајќи со главата.

– Но, ти мој Лука, – продолжи малиот – во своите партали вредиш повеќе отколку многу господари во селото што имаат два рала волови. На прсти можеш да ги изброиш јелењаните што не ги држиш во свои раце. Сите ти се должни. Прашај ја својата измастена торба, нели јас ти ги пишував сите долгови, нели Јанко, како сведок на сите тие долгови, се потпиша со крст.

– Вистина, вистина – се насмеа Јанко. – Тоа е тоа, нас не прашуваат за данок, за општинските давачки за ангарија и за

делот на приносот што го зема градоначалникот. Кој те прашува тебе, мој Лука? Дали некогаш град ти го уништи посебот? Дали те поплавила Сава или мразот ти го уништил посебот? – По ѓаволите! – Лука удри со тупаницата по масата. – Кој те прашува за тоа, брборко еден? Овде ли дојдевме да се правдаме? Жал ви е за моите крвави грошеви? Да, тие грошеви растеа на моите дланки, а мојата торба не е сито. Дали сум јас виновен што вашите џебови немаат дно, а и вашето грло е суво? Дали секогаш чесно плаќав за секој договор? А колку пати, кажи ми, Јанко, си се напил на моја сметка за секој твој крст (потпис)?

– Да, да – кимна Јанко со замижани очи – не ми остана должен ни за еден крст, јас го кажав тоа кога се зборуваше за тоа. И право велиш. Зошто ние, божји чеда, би се справале за ништо? Да кажеме зошто сме дошле, да пиеме и да си одиме.

Во тој миг Јана донесе вино, Лука мавна со раката и жената повторно излезе од собата.

– Не замерувај ми, да наздравиме, куме Лука! Знаам, ти си добар и плаќаш добро. Само, те молам, не играј си со мене. Ти знаеш честопати човека да го прободеш како со шило, а јас ти имам тенка кожа од својата мајка, а од својот татко – лоша крв. Остава ги тие работи, доста ме следеше лошата среќа. Кажи ми, нели е срамота, учев две латински школи, со градскиот судија одев во основно училиште, а сега седам во тоа калливо гнездо и морам да пијам со тој глупак, со тој Јанко. Нели е срамота? Кажи ми искрено? – Лицето на Јанко се згрчи, лут го загриза лулето. Потпирајќи се со дланките на масата, полека стануваше, со ококорени очи ја наведна главата и со засипнат глас проговори:

– Ти, ти си, Микице, големо ништо, а твоето латинско училиште е измама! Дали ние те повикавме во ова калливо гнездо, а? Зборувај? Ух, да не ми е жал за пијалакот, ќе знаеше твојата тиква какво е ова шише! Види го ти него! О, да е по правдина, ти би седел одамна во друго училиште, во Лепоглава, бидејќи нема таков сапун во целиот град, кој би го исчис-

тил твоето лице. Ти, ти чумо човечка – рече Јанко и се спушти полека на клупата.

– Мир! – згрме Лука. – Дали, Микице, те каснал бесен пес?

– Но, јас ќе... – проговори Микица.

– Мир! Ти велам – Лука удри со тупаницата по масата, а Микица ги покажа забите и ја стисна главата меѓу рамената.

– Будали! – продолжи Лука, црвен од бес и од вино. – Мислите ли дека има кога да ве гледам како се тепате? Затоа ли дојдовме? Будали? Соберете си го умот ако го имате. Ќе има работа, ќе има пари!

– А! – подзина Јанко, а Микица ги ококори очите.

– Да! – потврди Лука. – Во градот избираат нови поротници.

– Хм! – повторно се зачуди Јанко – јас не знам ништо за тоа.

– Дали е можно? – се пошегува Микица. – Градските господа не ти кажаа ништо за тоа? – Не, навистина!

– Уште меѓу луѓето не се знае за тоа – шепна Лука. – Таа вест ќе дојде како гром од ведро небо.

– Ама зошто, те молам, зошто? – праша Микица таинствено.

– Старите поротници не се по волја на големите господа. Новите треба да се избераат. Што имаме, ве прашувам јас, од градската управа? Нè дере. Нели е така? Плаќај и само плаќај. Тоа е целата добрина на градската управа.

– Нè соголуваат богоми – потврди Микица.

– Хм! – промрмори Јанко – барем да ни дадеа поголема плата, ама ни грош.

– Ете, Јанко! Гледаш. Нели ти реков? Ти си мудра глава.

– Хо! хо! – воздивна Јанко од длабочината на душата.

– На тоа царство мора да му дојде крајот. Чекајте само новите господа да дојдат на власт. Секој ќе добие двојна плата, а селанецот ќе плаќа помалку данок.

– Но – Микица ја згрчи дланката – јас ќе пукам со мојата пушка на самиот писар Крижањик!

– Аха! – се сети Јанко. – За она што ти го одзел.

– Аха! – се насмеа Лука. – За оние дваесет и пет жешки поради погрешен договор.

– Во право си, сега можеш да му се одмаздиш.